

VI JORNADES D'ESTUDIS LOCALS SA POBLA

Ajuntament de sa Pobla

Presentació

La publicació d'un nou recull d'estudis sobre sa Pobla sempre és un bona notícia i un plaer. Els treballs presentats a les VI Jornades d'Estudis Locals, celebrades el 22 i 23 de febrer del 2019 a Can Planes, conformen aquest volum amb dissertacions sobre camps tan variats com les migracions, la història, la cultura, la lingüística, la toponímia, l'etnologia, la museologia i l'arqueologia.

Com a batle de sa Pobla, vull destacar la important font de coneixement que ens ofereixen les Jornades d'Estudis Locals i manifestar el ferm compromís de donar força i continuïtat a aquest espai de coneixement del nostre poble, i de la seva divulgació. Si feim una mirada enrere, podem afirmar que les Jornades d'Estudis Locals han suposat un important estímul per a totes aquelles persones amb inquietuds sobre el coneixement de la realitat i de la vida pobleres des de diverses perspectives.

Els treballs presentats en aquesta edició es caracteritzen per la seva qualitat i rigorositat alhora de presentar nous coneixements sobre sa Pobla. Ens permeten endinsar-nos en els nostres trets com a societat i com a territori, i posar en valor la nostra història i patrimoni.

Divulgar és l'única manera de conèixer i estimar el nostre poble. De la mateixa manera que conèixer el passat és el camí idoni per crear un futur emparat en l'aprenentatge que dona l'experiència.

Vull expressar el meu agraïment a totes les persones que han aportat els seus treballs i investigacions a les VI Jornades d'Estudis Locals. També a la regidoria de Cultura de l'Ajuntament de sa Pobla i a totes les persones que fan possible aquesta convocatòria. Per acabar, vull animar a tots els poblers i pobleres a capbussar-se en aquestes pàgines, i a gaudir de la cultura perquè ens fa grans com a persones i com a poble.

Llorenç Gelabert,
batle de sa Pobla

Ajuntament de sa Pobla
Regidoria de Cultura

**Consell de
Mallorca**

Edició: Ajuntament de sa Pobla
L'edició d'aquest llibre ha estat subvencionada pel Consell de Mallorca
Maquetació: Joan Pascual
Dipòsit Legal: PM 1.011-2020

L'Ajuntament de sa Pobla no es responsabilitza del contingut de les comunicacions, els quals corresponen als autors respectius.

La visita a sa Pobla de John F La Trobe Bateman el 1885-1886

Pere Perelló i Payeres

Vapor Bellver

Introducció

El mes de desembre de 1885 arribava a sa Pobla el principal responsable de la dessecació de la Gran Albufera del Nord de Mallorca, John Frederic La Trobe Bateman,¹acompanyat de la seva esposa Anne. Venien de Londres; els dos ja eren persones majors i havien trepitjat la Gran Albufera per primera vegada el 1862. Seria una de les darreres visites a sa Pobla i a la seva finca de reguiu, la més gran d'Europa. El seu fill petit, Lee, havia arribat a començaments d'estiu del mateix any per fer-se càrrec de la direcció de la *New Majorca Land Company*, coneguda popularment com *s'Empresa*. Lee havia substituït l'enginyer Enrique Roberto Waring i Rampling, que al llarg de més de quinze anys² havia representat i dirigit els interessos de J.F. La Trobe Bateman a Mallorca.

Varen gaudir de quasi un mes de la seva estada a sa Pobla i s'Albufera.³ I pels actes que varen preparar els poblers podem pressuposar que va ser una de les visites més importants o populars. Varen rebre obsequis, dinars, festes i reconeixements honorífics.

La seva primera visita va tenir lloc -segons la revista *Sa Marjal* del vicari Parera- el 1862. També fa referència a la del 1863, quan les obres ja havien començat. Possiblement la seva darrera visita o estada va esser el novembre i desembre del 1887, que explicarem dins el present treball. Podríem suposar que hi hagué més visites però no en tenim certesa documentada. Aquell hivern del 1885, les autoritats i el poble es varen implicar i participaren a la rebuda i els actes festius que després narrarem amb detall.

J.F. La Trobe Bateman moriria tranquil·lament el 1889 a la seva casa de Moore Park Farham al comtat de Kent (Anglaterra).

Una visió panoràmica del 1885

Cal emmarcar breument els fets d'aquell any, perquè ens ajudaran a entendre millor el context que descrivim al present treball.

Panorama internacional

Des de la perspectiva occidental o europea, l'anomenada Conferència de

Berlin d'aquest any va marcar de manera significativa la política internacional de finals del segle XIX i començaments del XX. Les grans potències europees lluitaven pel repartiment colonial del continent africà i asiàtic. El Regne Unit era propietari d'un gran imperi que li subministrava els queviures i les matèries primeres que necessitava. Per garantir les vies marítimes d'aquest anar i venir de mercaderies, havia construït la marina de guerra més gran i poderosa que s'havia vist mai: la *Royal Navy*. Alemanya, que havia acabat el seu procés d'unificació després de la guerra amb França pels territoris d'Alsàcia i Lorena, s'havia convertit en la gran potència continental europea. Des de la ciutat bàltica de Memel a Estrasburg, Alemanya havia esdevingut una gran potència industrial, necessitada d'una xarxa de terres més enllà del continent europeu per garantir la seva supervivència. Itàlia, França, Holanda, Portugal, Bèlgica, també lluitaven per un tros del pastís. La Rússia tsarista i l'imperi otomà lluitaven per la seva pròpia supervivència i contra la decadència. I els Estats Units, mentre superaven les ferides de la seva guerra civil, ja miraven cap al Pacífic i el Carib.

El panorama nacional

L'esdeveniment més significatiu a l'estat espanyol aquell 1885 fou la mort d'Alfonso XII, per tuberculosi, tan sols tenia 27 anys. Succeïa el mes de novembre i el 31 de desembre Maria Cristina jurava la Regència a les Corts espanyoles. Al mes de maig naixeria el rei Alfonso XIII.

¹ Enginyer anglès, un dels fundadors de la New Mallorca Land Company, juntament amb Wiliam Hope

² Les primeres notícies de Waring a sa Pobla daten del 1870. Entre els enginyers Green i Waring hi va haver un altre enginyer dirigint les obres de la dessecació anomenat Eury. Al final del treball reproduïrem el text publicat per Juan Pou Muntaner a Noticias y relaciones històriques de Mallorca siglo XIX tom VI, on hem trobat aquest enginyer del qual no teníem notícia

³ Cal suposar que també varen visitar indrets o pobles de la contrada.

La situació a Mallorca

Aquell mateix any a Ciutat els presos de la justícia eren conduïts a l'antic convent de sant Francesc. La fira del Ram s'instal·lava a la Rambla després de deixar-se de fer a la plaça de Santa Eulàlia. Al port, entraven en quarantena tres vapors arribats de Barcelona –*Maria, Bellver* i *Palma*– per por a l'expansió del còlera. A la vall i horta de Sóller s'esdevingueren torrentades i inundacions que feren molt de mal. Curiosament, aquests fets coincidien amb la sortida al carrer del periòdic *Sóller*, a cura de Joan Marquès Arbona.

Mentrestant, a Cuba s'abolí l'esclavisme, a Palma teníem uns 500 pilots de vaixell sense feina, ja que l'arribada dels vaixells de vapor havia fet aplegar les veles a centenars de paquebots. A la Seu, es col·locaven les creus que rematen les torres majors.⁴

El comiat de l'enginyer Waring⁵

Aquell 1885 va suposar un canvi important en la direcció de *s'Empresa*. El 30 d'abril del 1885 el diari *El Balear* detallava la festa de comiat de l'enginyer senyor Enrique R. Waring de s'Albufera, que va tenir lloc a sa Pobla. El text és un cant d'alabances als 15 anys de gestió com a director de *s'Empresa*. Sabem que el seu predecessor, en W. Green, va deixar la tasca de direcció i la casa dels Agüera al Clot d'Alcúdia el 1868.

La notícia surt de manera extensa a la secció local del periòdic i va signada per “un amigo”, la qual cosa no ens permet identificar-ne el redactor. Cal recordar que Waring havia tingut un sou de 4000 duros anuals, la qual cosa el convertia en un dels homes més rics de sa Pobla. Representava els interessos del Sr. John Frederic La Trobe Bateman de manera autònoma i al llarg dels anys havia assolit un estatus social i econòmic de relleu. Curiosament, la notícia que ens ocupa parla del retorn del Sr. Waring a Anglaterra, país on tindria la residència i defensaria els seus interessos. Avui dia sabem que aleshores, aquell 27 d'abril de 1885 data dels actes festius, Waring, ja era propietari d'un gran casal al carrer de sant Miquel de Ciutat i de la possessió de Peguera. El redactor de l'article no volia donar detalls de la nova vida que estava a punt d'emprendre Waring, o aquest no li havia volgut donar el net dels seus preparatius per

4 Altres esdeveniments de relleu aquell any varen ser: l'enderrocament del convent de la Consolació, que estava a l'actual plaça de Quadrado a Ciutat. La muntanya del castell d'Alaró era comprada per Pere Sampol per 6.330 pessetes.

5 *El Balear* 982 (30 d'abril de 1885).

afrontar la nova vida que l'esperava lluny de sa Pobla.⁶

Molt probablement, Waring no va tornar a visitar sa Pobla, encara que va continuar uns anys més com a titular de la fàbrica de paper situada a sa Roca. Va morir el 1914 a Ciutat. Intuïm que era una persona intel·ligent, astuta, emprenedora i especialment discreta. Va intentar passar desapercebut tant com va poder i es va dedicar a diversos negocis i a la seva possessió de Peguera, al Pariatge.

Però, tornem a *El Balear*. Waring va convidar tot el personal que treballava a *s'Empresa* i els seus amics. Entre les seves amistats destacava el diputat a Corts, el pobler Miquel Socies, que també fou governador d'una zona remota de Pangasinan a Filipines.

No hem trobat per ara documentació que relacioni Waring i Socies amb l'arribada del tren a sa Pobla. Aquesta arribada era d'importància vital per a l'economia de *s'Empresa*. Els productes havien d'arribar als mercats de Ciutat. Res és casualitat i de cada dia agafa més força la teoria que relaciona l'amistat d'aquests dos homes amb l'arribada dels *camins de ferro*. Per la premsa de l'època sabem que Miquel Socies va tenir un paper destacat, fins i tot clau, amb l'arribada del tren.⁷

El conflicte del telèfon a l'estiu del 1885⁸

Poques setmanes després de la partida de Waring i l'arribada de Lee, trobam documentació del primer conflicte entre aquest i l'ajuntament pobler, encapçalat pel batle Joan Bennasar. Cosa curiosa ja que el poder econòmic dels anglesos era notori i molt evident i els jornals i les terres llogades donaven vitalitat a la contrada.

Lee, el fill més jove de Bateman, no va venir de Londres amb les mans buides. Va dur material suficient per instal·lar dues línies de telèfon. Sí, hem dit telèfon.⁹ La primera línia fou construïda entre les oficines de *s'Empresa* situades al

6 Una de les darreres tasques que va dur a terme l'enginyer Waring fou la tramitació de la llicència per habilitar com a duana el Port d'Alcúdia per a l'entrada i sortida de mercaderies relacionades amb *s'Empresa*. Boletín Oficial de Zamora 80 p. 2. El permís de duana parla de fustes sense obrar i carbó, així com maquinària diversa.

7 Després de deixar sa Pobla, Waring i la seva esposa es traslladaren un temps a Anglaterra i Gal·les. Trobam la seva tornada consignada a *El Balear* de 27 de març de 1886.

8 “Expediente instruido para el desmonte de una línea telefónica instalada en los requisitos prevenidos en el art 33 del Reglamento de 12 agosto de 1884. 2 de agosto de 1885”.

9 Els primers assajos a Espanya varen tenir lloc a Barcelona, a l'Escola Industrial el 1877, i fins al 1924 no va començar a popularitzar-se.

carrer Plaça i la casa on vivia Lee, situada al mateix carrer. La segona línia fou construïda entre les oficines de sa Roca i les cases de la possessió de s'Albufera, situades a 1600 metres de distància una de l'altra. El batle li diu, a Lee, que no tenen llicència o permís d'instal·lació i que per tant les ha de desmuntar. S'inicia una picabaralla d'instàncies i notificacions entre les parts fins que el senyor Arronte¹⁰ fa de mediador. El plet o conflicte dura entre els mesos d'agost i setembre del 1885. Dissortadament, per manca de documentació no sabem com va acabar. Però si al desembre arriba el vell Bateman, podem pressuposar que s'havia arribat a un acord o resolució.

Realment, Lee no ho va tenir fàcil, potser a causa de la seva joventut o d'altres motius que desconeixem. La seva etapa al capdavant de s'Empresa estarà marcada per dificultats, plets judicials i manca de crèdit o de doblers. La capbaixada dels anglesos havia començat, i ja no s'aturaria fins a la liquidació total el 1896.

La premsa de l'època

Transcrivim dues notícies de diaris de l'època que ens donen una idea bastant aproximada de com es va viure la visita de John Bateman. Hem respectat íntegrament el text original amb l'ortografia de l'època i el to pompós que empra el periòdic. S'ha de dir que les cròniques no van signades.

Després, relacionam alguns articles o cròniques relacionats amb els anglesos i s'Albufera que hem trobat dels anys 1885 i 1886. Segurament no són tots els que es publicaren, però són els que hem localitzat.

El Balear año IV nº 1178 del 28 diciembre 1885

Una recepción en La Puebla entusiasta, ha sido la recepción que en La Puebla han hecho al ilustre ingeniero Mr. Bateman y á su Sra. esposa, a su llegada a aquel pueblo, que tantos beneficios debe al propietario de la Albufera y director que fue de las obras de desecación de la misma.

El mismo día que llevo a Palma Monsieur Bateman salió en el tren de las 14 de la tarde acompañado de su esposa é hijos con dirección a La Puebla, haciendo el viaje en el coche salón que galantemente les ofreció la Compañía de los ferro-carriles, galantería que estimaron en mucho los distinguidos viajeros.

¹⁰ José Arronte. Administrador i persona de confiança dels anglesos.

Al llegar á eso de las 16 de la tarde el tren a la Puebla, en aquella estación esperaban Mr Bateman una infinidad de personas no solo de aquel pueblo sino junto de Muro, Pollensa, Santa Margalida y Alcúdia, que gran numero habían ahí acudido para saludar á tan apreciables huéspedes, quienes fueron acompañados hasta su casa, al son de la música que recorrió las calles cubiertas de mirto, en las cuales se habían levantado 3 arcos con banderolas.

Por la noche hubo iluminación con faroles de colores, frente a la casa de Mr. Lee La Trobe Bateman, hijo del célebre ingeniero, en cuya casa este y su distinguida esposa se hospedaron.

Varias serenatas se han dado á esos señores desde que se encuentran en La Puebla, quienes continuamente recibían señaladas muestras de cariño y respeto de los vecinos de La Puebla y pueblos cercanos, que no pueden olvidar los inmensos bienes que á todos ha reportado la realización de unas obras debidas al genio é ilustrada dirección de una persona de tanto valer como Mr. Bateman, que al frente de la Empresa ha logrado aumentar la riqueza de aquellas comarcas, y mejorar las condiciones higiénicas de aquellos pueblos.

Seguramente que los distinguidos viajeros, lo mismo que sus apreciables hijos, deben sentirse agradecidos á las afectuosas pruebas de simpatía que acaba de dárseles á su llegada á La Puebla, como también deben estar orgullosos los dignos empleados y operarios de la Empresa. De la manera como el pueblo ha correspondido á sus deseos de ver tan dignamente recibido á su ilustrado y respetable jefe.

El Balear nº 1188 de 12 de enero 1886. Una fiesta en La Puebla

Por referirse á un distinguido extranjero é interesar la atención pública, copiamos la siguiente relación que público el sábado un colega nuestro:

La Puebla ha sido teatro estos días de manifestaciones espresivas que no se borrarán de la historia de aquel pueblo ni de la de los comarcanos.

Todos conocemos los beneficios inmensos que la desecación de la Albufera ha traído á aquella vastísima comarca; y no ignoramos la gratitud que los habitantes sienten hacia la empresa que tomara á su cargo tan colosales obras, pues notorio es que, aunquemuchas veces iniciadas, nadie se había atrevido á emprenderlas, por el temor de que el éxito no coronara la buena voluntad que las impulsaba é dejara fallidas las esperanzas que se concibieran.

La gratitud la sienten aquellos honrados y laboriosos vecinos, en primer término hacia el Sr. Bateman propietario de los terrenos y de los aparatos é instalaciones que

para pagarlos se hicieron precisos, así es que al saberse la llegada de ilustre protector, pues tal nombre le dan mercedamente, improvisaron el más espontaneo y ... podemos esplendido recibimiento, obcecándole con serenatas, vistosos arcos de arrayan y flores y presentando la población el carácter de un día de gran festividad.

Nada más justo y merecido. El señor Bateman ha llevado á feliz término el proyecto que una empresa británica emprendiera, convirtiendo aquellas manzanas lagunas en fértiles campos donde se cosechan ricos productos codiciado consumo y de fácil exportación, llevando donde antes imperaban las enfermedades palúdicas y la miseria en grado altamente lastimoso.

Esta transformación tan grata y tan saludable nos hace pensar en lo que pudiera haber sido la isla de Cabrera si la Del progreso, que tan en alto grado aplican los ingleses se hubiera dejado sentir en su suelo ceras y casi virgen, descubriendo a los labradores de Mallorca nuevos veneros de riqueza que ahora buscan algunos en puntos lejanos. Los moradores de Alcudia, Muro y La Puebla han encontrado en la colonia de la Albufera elementos de trabajo, que era lo que buscaban, y de este sacan la legítima consecuencia de bienestar relativo para todos y especial para no pocos.

Justificadas quedan pues, las demostraciones de gratitud hacia á quien en tal estado les ha sabido colocar, y nosotros uniendo nuestra voz á la de aquellos honrados trabajadores enviamos al señor Bateman y su hijo el aplauso más entusiasta.

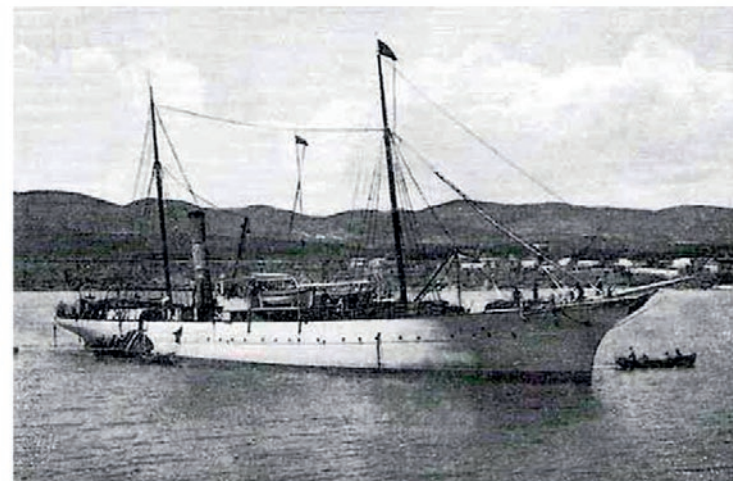
Tantas y tan halagadoras demostraciones de júbilo y amor debían hallar eco en el corazón bondadoso de aquel á quien iban dirigidas casi para responder a ellas dió una espléndida comida que se efectuó el domingo en la espaciosa casa que posee en La Puebla el señor Marquès de Bastida, á la que concurrieron además de las autoridades todas de las tres poblaciones indicadas, muchos amigos de las mismas y de esta capital.

El local estaba decorado con gusto. Los colores nacionales y los escudos de Inglaterra y España con los de Mallorca y La Puebla entrelazados con palmas y laureles formaban el principal adorno. Una música amenizó la comida que se sirvió en cuatro grandes mesas, precediéndolas el señor Bateman, su hijo y las autoridades antedichas ...///...

Se nos olvidaba decir que uno de los que brindaron propuso al alcalde de La Puebla que el Ayuntamiento nombrara hijo adoptivo de aquel pueblo al señor Bateman y colocara su retrato ¹¹ en el Salón del Consistorio como señalada muestra de mucho que se agradecían de su trabajo de su preclaro ingenio .

¹¹ Aquest retrat va estar molts d'anys a la sala de plens de l'ajuntament pobler. Als anys seixanta, va passar al museu de Can Planes. La darrera vegada que fou vist va ser a l'edifici municipal de sa Vileta. No l'hem pogut trobar a hores d'ara. Cal suposar que Bateman vell fou nomenat fill adoptiu però no tenim documentació que ho corrobiori.

Terminada la comida hubo baile y por la noche se celebó función en el teatro a los que fueron convidados los trabajadores de la colonia .

El vapor *Lulio*.

El Balear núm. 1084 de 22 de juliol 1885

Publica una instància base, per complimentar contractes de lloguer entre s'Empresa i particulars que volien llogar trossos de terra o veles.

El Balear núm. 1175 de 22 de desembre 1885

Publica l'arribada dels Srs. Bateman a Palma amb el vapor Bellver. Començava la seva estada de quasi un mes a les terres albuferenques de Mallorca.

El Àncora núm. 1849 d' 11 de gener 1886

Publicava la notícia de l'arribada dels Bateman a sa Pobra.

El Àncora núm. 1859 de 23 de gener 1886

Els Srs. Bateman partien de Palma amb el vapor *Lulio* cap a Barcelona. L'estada a sa Pobra havia acabat.

El Balear núm. 1236 de 11 de març 1886

En Lee Bateman tenia una estació meteorològica a sa Roca (Albufera). Aquells dies va fer una ventada d'aquelles que fan història, fins i tot va tombar

el carruatge que duia la correspondència pública entre Alcúdia i sa Pobla. El periòdic va publicar les dades facilitades per Lee. Varen arribar a quantificar la velocitat de 92 km/hora.

El Áncora núm. 1898 de 12 de març 1886

Publicava la mateixa informació meteorològica que el dia abans *El Balear*.

El Isleño, juliol de 1886

En Lee Bateman tornava d'Anglaterra a Mallorca.

La visita del 1887, possiblement la darrera.

Mentre reconstruïem la visita dels Bateman a s'Albufera i a sa Pobla el 1885, vàrem trobar la notícia i ressenyes d'una visita seva el 1887, concretament els mesos de novembre i desembre. Ho sabem, ara, gràcies a una ressenya que va fer Juan Pou Muntaner al VI tom de *Noticias y Relaciones Históricas de Mallorca siglo XIX*, publicat el 1985 per Gràfiques Miramar de Palma.

A la plana 175 i dins l'any 1887, escriu:

29 de desembre del 1887. *Salió para Londres D. Juan Federico La Trobe Bateman, propietario de la Albufera de Alcúdia y director de los trabajos de desecación, acompañado de su esposa e hijo.*

No especificava la font de la notícia. Després d'esbrinar-ho sabem que la notícia fou publicada al diari *El Áncora: diario Católico popular de las Baleares, año VIII, nº 2457*.

L'arribada a Mallorca i a sa Pobla no està ressenyada per Pou Muntaner, però també fou publicada a El Áncora, concretament al núm. 2411 de 15 de novembre del 1887. L'arribada dels Bateman a Palma va esser el 12 de novembre.

En aquesta visita no varen tenir lloc actes festius, ni arcs de lloers. Sembla que hi havia un rerefons de feina o de resoldre problemes. Hi havia dèficit a *s'Empresa*? Havia començat el plet amb Gual de Torrella? En Bateman pare havia fet 77 anys i el viatge de Londres a sa Pobla no era gens fàcil ni còmode.

Conclusió

El treball de dessecació i explotació de s'Albufera fou molt important per als pobles del voltant, especialment per a sa Pobla. Es varen viure diverses etapes entre 1862 i 1896, la nomenada Presència Anglesa al Nord de Mallorca. L'accés a la terra i els jornals donaren un impuls econòmic de primera magnitud a tota la contrada.

El gran actor principal de l'obra fou J.F. La Trobe Bateman, el poble de sa Pobla li va reconèixer, i li mostrà gratitud. Anys després de la seva mort, vendria l'oblit. Fa uns anys només quedaven a sa Pobla tres noms de carrer i dos cèntims de toponímia. Que aquest treball ajudi a recuperar un polsim de la seva memòria de l'oblit.

Bibliografia

PERELLÓ PERE. La Presència Anglesa a la Gran Albufera de Mallorca. Sa Pobla. Inforraiguer. 2015.

MOLINA RAMON I ALTRES. S'Albufera de Mallorca. Aspectes geogràfics, històrics i socioeconòmics. Ramon Molina ed. 2006.

LILLO FRANCESC I FRONTERA MIQUEL. S'Albufera memòria i paisatge. 30 anys del Parc Natural de s'Albufera de Mallorca. Ed Govern de les Illes Balears. 2018.

<https://www.cronicadesalbufera.com>

Premsa de l'època relacionada al treball.